

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Питання Уповноваженого Президента України з прав дитини: *Указ Президента України* від 11 серпня 2011 року № 811 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/811/2011>
3. Опольська Н.М. Правове забезпечення прав та свобод дитини в Україні (загальнотеоретичний аспект). Автореф. дисерт. на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень./Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. Київ, 2010. 24 с.
4. Боровська Н. В., Стоцька Н.Я. форми захисту прав дітей, позбавлених батьківського піклування http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=408.
5. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001 р. № 2402-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 30. Ст. 142.

Камінська Наталія Василівна,
професор кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

ПЕРЕДУМОВИ ТА НАСЛІДКИ НОВЕЛІЗАЦІЇ МОВНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ: ПОШТОВХ ДО ЗМІНИ СВІДОМОСТІ ТА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ЧИ НОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ ВЛАДИ

Як відомо, ще у Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року закріплено, що Українська РСР забезпечує національно-культурне відродження українського народу, його історичної свідомості і традицій, національно-етнографічних особливостей, функціонування української мови у всіх сферах суспільного життя [1].

Згодом на конституційному рівні визначено українську мову як єдину державну мову в Україні, держава покликана забезпечувати всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України (ст. 10). Незважаючи на такий статус державної мови, в Україні

гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України. Держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування [2].

Звісно, відповідні норми були деталізовані та конкретизовані у низці галузевих правових актів, включаючи закони, підзаконні нормативно-правові акти України, рішення Конституційного Суду України тощо. Так, ще 1999 р. останнім ухвалено рішення № 10-рп/99, яким встановлено, що українська мова як державна є обов'язковим засобом спілкування на всій території України при здійсненні повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування (мова актів, роботи, діловодства, документації тощо), а також в інших публічних сферах суспільного життя, які визначаються законом [3].

Не можна не згадати колишній Закон України «Про мови в Українській РСР» від 28 жовтня 1989 р., що діяв до 10 серпня 2012 р. (втратив чинність на підставі Закону України № 5029-VI від 03.07.2012, визнано таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним) згідно з рішенням Конституційного Суду № 2-р/2018 від 28.02.2018). Там передбачалось, що українська мова є одним з вирішальних чинників національної самобутності українського народу, забезпечувалось українській мові статус державної з метою сприяння всебічному розвитку духовних творчих сил українського народу, гарантування його суверенної національно-державної майбутності. На державу покладено було обов'язок виховувати у громадян, незалежно від їхньої національної належності, розуміння соціального призначення української мови як державної в Українській РСР, а російської мови як мови міжнаціонального спілкування народів Союзу РСР (обов'язок державних, партійних, громадських органів та засобів масової інформації республіки) [4].

Іншим важливим актом у цій сфері, на наш погляд, є Концепція державної мовної політики, затверджена Указом Президента України від 15 лютого 2010 р. № 161/2010, яка визначає стратегічні пріоритети в подоланні спричинених багатовіковою асиміляційною політикою колонізаторів та окупантів деформацій національного мовно-культурного і мовно-інформаційного простору і відповідно до якої повноцінне функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території держави є гарантією збереження ідентичності української нації та зміцнення державної єдності України [5].

З огляду на ратифікацію Україною Європейської хартії регіональних мов або мов меншин, парламентом було прийнято Закон України «Про засади державної мовної політики» 3 липня 2012 р. № 5029-VI. Проте, як і попередній Закон, він втратив чинність як такий, що не відповідає Конституції України (є неконституційним) відповідно до рішення Конституційного Суду № 2-р/2018 від 28.02.2018 р.

Як бачимо, на шляху перших десятиріч молоді Української держави поступово формувалось мовне законодавство України. Водночас залишалось чимало дискусійних політичних, ідеологічно-культурних, міжнародних та інших чинників, які завдавали поштовхи для системних змін такого законодавства.

Нарешті останній чинний наразі Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 25.04.2019 № 2704-VIII, сподіваємось, закладе міцну основу для стабільності національного мовного законодавства, розвитку і захисту мовних прав людини і громадянина. Цей Закон прийнятий з урахуванням висновків та рекомендацій Європейської комісії за демократію через право, згідно з якими збалансована політика у мовній сфері вимагає належних гарантій для збереження державної мови як інструменту єднання суспільства, способів підтвердження верховенства української мови як єдиної державної мови та вжиття додаткових заходів для зміцнення її ролі в українському суспільстві [6].

Важливо, що у Законі 2019 р. підкреслюється, що українська мова є визначальним чинником і головною ознакою ідентичності української нації, яка історично сформувалася і протягом багатьох століть безперервно проживає на власній етнічній території, становить переважну більшість населення країни і дала офіційну назву державі, а також є базовим системотвірним складником української громадянської нації. Прикметно, що на законодавчому рівні регламентовані державотворчі і консолідаційні функції української мови, підвищення її ролі в забезпеченні територіальної цілісності та національної безпеки України (преамбула), функції мови міжетнічного спілкування, гарантії захисту прав людини для кожного українського громадянина незалежно від його етнічного походження (п. 8 ст.1).

Відповідно до ст. 1 визначено статус української мови як єдиної державної мови в Україні, зумовлений державотворчим самовизначенням української нації. Певною новелою можна вважати категорію «державний статус української мови» – є

невіддільним елементом конституційного ладу України як унітарної держави (п. 3 ст. 1). Чітко регламентовано сферу дії, а саме функціонування і застосування української мови як державної у сферах суспільного життя, визначених цим Законом, на всій території України. Порядок застосування кримськотатарської мови та інших мов корінних народів, національних меншин України у відповідних сферах суспільного життя визначається законом щодо порядку реалізації прав цих народів і меншин з урахуванням особливостей, визначених цим Законом [6].

Вивчення законодавчих положень дозволяє звернути увагу на розвиток української жестової мови, її статусу та мовних прав жестомовних осіб, стандартів державної мови, обов'язку володіти державною мовою, державної політики щодо підтримки державної мови тощо. Так, на Кабінет Міністрів України покладено завдання щодо затвердження і забезпечення виконання Державної програми сприяння опануванню державної мови. Мається на увазі створення та забезпечення діяльності мережі державних, комунальних курсів з вивчення державної мови громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, створює умови для розвитку суб'єктів освітньої діяльності, які дають змогу кожній особі опанувати державну мову, в тому числі шляхом неформальної та інформальної освіти (ст. 5).

Принциповою новелою мовного законодавства України є запровадження Уповноваженого із захисту державної мови з метою сприяння функціонуванню української мови як державної у сферах суспільного життя, на всій території України (ст. 49). Ці та інші новели зумовили прийняття нових правових актів, внесення змін і доповнень до багатьох інших нормативно-правових актів України протягом тривалого часу.

На нашу думку, задля забезпечення належної повноцінної реалізації проаналізованих нами новел мовного законодавства, звісно, важливо прийняти такі закони чи інші правові акти. Але водночас не менш важливо підвищувати рівень правової культури і свідомості, національної культурної ідентичності. Погоджуємось, що високий державний статус української мови врешті-решт забезпечить функціонування державної мови як інструменту об'єднання українського суспільства, засобу зміцнення державної єдності та територіальної цілісності України, її незалежної державності і національної безпеки. Важливо не змушувати народ застосовувати державну мову, а створити умови на державному рівні задля усвідомленої

національної ідентифікації, збереження національної культури, традицій, звичаїв, історичної пам'яті та поширення української мови у світі. Адже це один із визначальних чинників українського державотворення, конституційного ладу, консолідації нації тощо.

Список використаних джерел

1. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12>.
2. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Рішення Конституційного Суду № 10-рп/99 від 14.12.99} URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
4. Про мови в Українській РСР: Закон УРСР від 28.10.1989 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
5. Концепція державної мовної політики, затверджена Указом Президента України від 15.02.2010 р. № 161/2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
6. Про засади державної мовної політики: Закон України від 3.07.2012 р. № 5029-VI. *Відомості Верховної Ради*, 2013, № 23, ст. 218.
7. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25.04.2019 №2704-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19>.
8. Камінська Н.В. Особливості мовної політики у Європейському Союзі *Мовна ситуація та мовна політика в Україні*: збірник тез IV Всеукр. наук.-теорет. конф., 28 лютого 2014, м. Київ. К.: НАВС, 2014. С. 22–26.
9. Камінська Н.В. Професіоналізм, патріотизм, політична свідомість і культура – передумови мирного і гідного функціонування Української держави. *Україна єдина: шляхи до порозуміння та консолідації* : матер. круглого столу, 15 травня 2014, м. Київ. К.: «МП Леся», 2014. С. 23–24.
10. Проценко Г.П.; Стратулат Н.В. Принципи як невід'ємний складник юридичної техніки. *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи*: матеріали XII Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 30 листоп. 2016 р.) / [редкол.: В.В. Черней, С.Д. Гусарев, С.С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. Ч. 1. С. 81–84.